

TÜRK KÜLTÜRÜNDE SU

Hazırlayanlar:
Dr. İbrahim AKIŞ
Ferhat ASLAN

Manavgat Belediyesi Kültür Yayınları

No: 8

Ç a n t a y

İSTANBUL
2007

TÜRK KÜLTÜRÜNDE SU

Dr. İbrahim AKIŞ & Ferhat ASLAN

© Bu kitap; Dr. İbrahim AKIŞ ve Ferhat ASLAN tarafından hazırlanmıştır. Her türlü yayın hakkı Manavgat Belediyesi'ne aittir.

Kapak Tasarımı: Oruç Sancaklı
Dizgi ve Sayfa Düzeni: Akın Kurdoğlu
Baskı: Anka Matbaacılık

ISBN: 978-975-9060-35-0

Manavgat Belediyesi
Kültür Yayınları No: 8

Ç a n t a y

İSTANBUL
2007

İÇİNDEKİLER

□ Manavgat Belediye Başkanı Zeynel Şenol'un Sunuş Yazısı	v
□ Manavgat Belediye Başkan Yardımcısı Mustafa Erol'un Sunuş Yazısı	vii
□ Önsöz	ix
□ Su	1
□ Manavgat'ın Konumu ve Genel Fiziki Coğrafya Özellikleri	
<i>Dr. Deniz EKİNCİ</i>	3
□ Geçmişten Geleceğe Manavgat'ın Stratejik Önemi	
<i>Halil Ersin AVCI</i>	11
□ Türkçe'de Su Kelimesinin Tarihi Gelişimi	
<i>Dr. İbrahim AKIŞ</i>	15
□ Kur'an'da Su	
<i>Ramazan ŞAHAN</i>	19
□ Türklerde Su Kültü ile İlgili Gelenekler	
<i>Prof. Dr. Abdulkadir İNAN</i>	55
□ Göktürklerde "Su ve Sular"	
<i>Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL</i>	59
□ Dede Korkut'ta Su ve Sular	
<i>Prof. Dr. Bahaeddin ÖGEL</i>	63
□ Türk Destanlarında "Su" Motifi	
<i>Ferhat ASLAN</i>	75
□ Yunus Emre'nin Su İmgesini Kullanımına Dair	
<i>Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ</i>	99
□ Fuzulî'nin Su Kasidesi Üzerine, Bir Şerh Denemesi	
<i>Ramadan DOĞAN</i>	103
□ Su Kültürümüz	
<i>Tahsin YILDIRIM</i>	109
□ Türk Şiirinde Değişen Su Temasına Genel Bir Bakış	
<i>Turgay ANAR</i>	115
□ Bir Su Sanatı: Ebru	
<i>Bahar YILMAZ</i>	133
□ Türkçemizde Su ile İlgili Atasözü ve Deyimler	137
□ Suyla İlgili Bazı İnanışlar	139

YUNUS EMRE'NİN SU İMGESİNİ KULLANIMINA DAİR

Abdulkadir EMEKSİZ *

Yaradılış ve Su

Su hayattır. Doğudan batıya, kuzeyden güneye, yukarıdan aşağıya bütün yönleriyle evrenin varlığı su ile. Teogoni de Kozmogoni de bunu böyle söyler, Miletli Thales ve büyük ölçüde onun felsefesiyle şekillenmiş olan Batı kültüründe, yok olmayacak ve var edebilecek ana madde (arché) sudur. Yunan mitolojisinde Okyanus, tanrılar ile insanların babasıdır. Mısır mitolojisinde ilk tanrı Nil'in sularından çıktı, Sümer inanışlarına göre de başlangıçta sadece su vardı her şeyden önce. İskandinav yaratılış düşüncesinde de tanrılar sudan meydana gelmiştir, Kızilderili mitolojisinde Türk mitolojisinde olduğu gibi önce su vardı.

Yahudiler Tanrının ruhunun suların yüzü üzerinde hareket ettiğine inanırlar, Hristiyanlık suyu kutsar, İslâm da her şeyin su ile hayat bulduğunu bildirir.

İslâm mistisizmini şiiriyle nakışlandıran Yunus Emre de **oluşt**a ve **hayatta** su gevherinin yerini değerlendirmiştir, **aşk** ekseninde vahdet-i vücud felsefesini anlatırken kimi zaman damladan deryaya, katreden ummana suyu taşımıştır, kimi zaman da suyun kendisi oluvermiştir.

Hak bir gevher yarattı kendinin kudretinden

Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden¹ (s.181 / 249-1)

İfadesiyle Allah'ın kendi kudretinden yarattığı gevherden söz eden Yunus Emre, bu gevherin damlasından da yedi denizin yaratıldığını söyler:

Yedi deniz yarattı ol gevher damlasından

Dağları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden (s.181 / 249-3)

Hak kudretinden yaratılmış gevher denizinden içen Yunus kendinden geçmiştir:

Gâib için kim bilir meğer Kur'ân ilminden

Yunus içti esridi ol gevher denizinden (s.181 / 249-5)

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Yazıda kullanılan metinler için bkz.: Dr. Mustafa Tatçı (hazırlayan), Yunus Emre Divanı, Ankara, Akçağ, 1991.

Su hayattır...

Bir halk rivayetinde Yunus'un üç bin şiir söylediği, fakat bu şiirlerin Molla Kasım adlı bir zâhid tarafından şeriata aykırı bulunduğundan tahrip edildiği işlenir. Molla Kasım, şiirleri ele geçirip bir su kenarına oturur. Bin tanesini yakar, bin tanesini de suya atar. Üçüncü bin şiirleri okumaya başlayınca şu beyitle karşılaşır: Derviş Yunus bu sözi eğri büğrü söyleme

Seni sığaya çeken bir Molla Kâsım gelir (s.29)

Beyti okuyan Molla Kâsım, şaşırır, tevbeye gelir ve Yunus'un velayetine inanır. Ne var ki, elde sadece bin adet şiir kalmıştır. Halk şimdi yakılan şiirlerin gökte melekler tarafından, suya atılan şiirlerin balıklar tarafından ve kalan şiirlerin de insanlar tarafından okunduğuna inanır. (s.30)

Suya atılan şiirler de yok olmamıştır, çünkü yok olmak aşksızlıktır.

Yunus aşk adamıdır, her ne söylese içinde aşk vardır, bir olur aşkı söyler, bir olur aşktan söyler, ama her daim aşkla söyler.

Ölümsüzlük suyunu içene ölüm eremez, sevmek ile gidene zeval olamaz:

Bakî suyun içmiş iken belirmez ölüm çeşnisi

Nice zevâl ere bana sevmek ile varır isem (s.147 /190-10)

Su, hayattır, candır ve canlıdır. Yunus Emre'nin de sıcak seslenişine muhatap olmuştur:

Ey su kandan gelirsin vatanın kanda senin

Kanda çukur bulursan yatağın anda senin (s.122 147-1)

Su ile böyle konuşan âşık, onu baş tacı eder, eşi benzeri olmayan suya canlı cansız her varlık "muhtaçtır:

Dünyada canlı cansız olamayalar sensiz

Câna cânsın gümansız hiç menendin yok senin (s.122 147-8)

Yunus kalıpların şâiri değildir. Bazen îma ile söyler sözünü, bazen âşikâr eder. Bakarız ki bir söylediği bir söylediğine uymaz. Bu sıradan bir tutarsızlık değildir. Suyun yatağına göre akması gibi, Yunus Emre'nin düşüncesi de yatağını her an değiştirebilir.

Şol Hızır ile İlyas Âb-ı Hayat içtiler

Bu birkaç yıl içinde bunlar ölesi değil (s.129 / 158-6)

Cana can katan suyun, hatta Hızır ile İlyas'ın içtikleri ölümsüzlük suyunun, Yunus zaman ölçeğinde ancak birkaç yıl yaşatabileceğini görürüz.

Ateş, Su, Toprak, Hava

Yunus Emre, hayatın dört temel unsurundan biri olarak suya şiirinde yer verir:

Niteliğim soran işit hikâyet

Su vü toprak od u yil oldu sûret (s.53 18 / 1)

Kâinatın hayat kaynakları olan bu unsurların kâinatla kendini bir gören Türkmen kocasının suretini de şekillendirdiğini görürüz, vücûdun sermayesi olarak düşünüldüğünü de:

Bu vücûdun sermâyesi od u su toprak u yeldir

Her biri aslına gider gâfil olmak nendir senin (s.123 / 148-4)

Su, ummân, aşk...

Mayası ve yaratılış sebebi aşka bağlı dünyada aşksız hiçbir nesne olamaz. Bunu böyle bilen Yunus, baktığı her şeyde Allah'ı aramış, Allah aşkı ile yol almıştır.

Yer gök dolu bu aşk durur aşksız hiç nesne yok durur

Aşk bahrisi olubanı denizlere dalan benim (s.139 / 2)

Sözüyle Yunus'un kıyılarda gezinmediğini, aşk denizine daldığını anlar. Dalmak, kaybolmaktır, beden ve ruhen tam anlamıyla nüfuz etmektir. Aşk denizinde kaybolmak ise varlık sebebinin özünde erimek, damlayı ummana katıp ummanı almak, ummana gitmek yani aslında var olmaktır.

Aşk denizinde dalan Yunus, dilediğince gezer, dilediği yere gidebilir:

Girdim aşkın denizine bahrileyen yüzer oldum

Geşt ediben denizleri Hızır'layın gezer oldum (s.166 / 222-1)

...

Bundan aşkın denizine üç yüz deniz geçerler

Üç yüz deniz geçübün yedi tamu bulasın (s.177 / 242-4)

Her şey şu ile hayat bulur. Balık suda Yunus aşkta yaşar. Balık sudan çıkınca ölecektir, Yunus da yaşamasını aşk denizinde kalmaya bağlamıştır. Denizden çıkmamak, her yeri ve her şeyi aşk denizi olarak görmek, yaşatan suya ömür adamak demektir:

Senin aşkın deniz ben bir balıcak

Balık sudan çıka hemen ölüdür (s.71 / 50-4)

Hakikat Denizine Nasıl Dalmalı?

Şeriatı gemiye benzetir Yunus, hakikati ise denize. İdrak etmek için dalmak gerektir:

Hakikat bir denizdir şerîatdır gemisi

Çoklar gemiden çıkıp denize dalmadılar (s.63 / 8-2)

Vücûd, elbisesini çıkarmadan aşk denizine dalmak olmaz. Varlığını, ummâna veren damla, aşk ummânına erer, ummân olur.

Vücûdun cübbesin aşk ile çak it
Dala gör ona kim umman-ı aşktır (s.92 / 90-12)
Hakikat deryasında yol alana yol tarifi ne hacet!:
Şerîat oğlanları nice yol ayda bana
Hakikat deryâsına bahrî oldum yüzerim (s.136 /117-7)

Vahdet-i Vücûd

Yunus, birlik insanıdır. Kimi zaman görünendir, kimi zaman gören. Görünenle göreni bir tutan aşktır, bu hali de âşıkla anlayabilir. Dost, Yunus Emre'nin Allah'a seslenişinde çok severek kullandığı hitaplardan biridir, öyle bildirir birliği:

Dost esriği deliliğim âşıkla bilir neliğim
Değşürüben ikiliğim birliğe yetmeye geldim. (s.140 / 179 / 3)

Âşık Yunus, bu birliği en âşikâr ifadesiyle, korkusuzca söyler:

Aşk esritti cânımı uş Ene'l Hak dedirir
Korku gitti gönlümden Mansûr'um dâra geldim (s.140 / 178 / 9)

"Ene'l Hak" dedikten sonra kişinin dünya ile ilgili kaygısı kalmaz. Dünya fenâya mahkûm olanların endişesidir. Cân'a ermiş olana ölüm de eremez, acziyet de:

Senin gibi cân var iken Âb-ı Hayat isteyen
Karanlığa gireni ben onu hayvan tutarım (s.141 /180/5)

Âb-ı hayat istemek, ölümsüzlük suyunu aramak, ölmek korkusundakinin derdidir, Dostta, dostla, ya da dost olarak yaşayanın değil:

Yunus aydur hiç şekk değil ol benven ü ben olvanım
Ben ne der isem dost tutar dost dediğin ben tutarım (s.141/ 180 / 8)

Kendini yaratanla bir tutunca, vahdetin türlü görünüşleri olarak karşımıza çıkar. Su ile ilgili görünüşlerde kimi zaman, göklere su verir, kimi zaman bulut olur, yağmur olur, damla olur, ummân olur...

Deniz yüzünden su alıp sunu veririm göklere
Bulutlayın seyran edip Arş'a yakın varan benim (s.139 / 3)

...

Yıldırım olup şakiyan gök melâikin dokuyan
Bulutlara hüküm sürüp yağmur olup yağan benim (s.139 / 4)

...

Bulut olup göğe ağan yağmur olup yağan benim (s.149 / 194-1)

...

Benim ol aşk bahrîsi denizler hayran bana
Derya benim katremdir zerreler ummân bana (s.50 / 12-1).